

נמלים, אבל כשקצרה אדם נראה שסוברים התוס' בפשטות שאם בישל כל צרכו הרי זו התחלת קצירה ואין כאן שום הפסק).

*

'... והעומר, הוא המדה המצומצמת למאכל האדם כפי חוקו, וכמו שאמרו בעירובין (פג:). וזה טעם הבאת העומר ממחרת הפסח קודם היתר האכילה מעבור הארץ. ואיתא בר"ה (טז.) הביאו לפני עומר כדי שתתברך תבואה שבשדה – היינו דעל ידי לחם עוני נראה כצמצום דרך רישות ח"ו, על כן מביא העומר לומר דהצמצום היינו שלא יעבור הגבול לרעבתנות, רק כשיעור שהוא בריא ומבורך וכדי שתתברך התבואה, וברכת ה' היא תעשיר, שהיא היפך העוני, ובהתמזגם הוא הלחם חוקו שיוכל להתהפך מלחם הארץ ללחם השמים.

ואז מתחילין ימי ספירת העומר, שהוא התחלת ההזדככות מה שמתחילין למנות מהחל חרמש בקמה, שמכיר שהכל מהשם יתברך ומוסיף בהכרה יום יום עד שנזדקק שבעתים ז' פעמים ז', שהוא הזיקוק השלם בעליל לארץ. דבעליל לישנא דגלויי, כמו שאמרו בר"ה (כא:): שנעשה בהתגלות גם בארץ זיקוק זה, עד שזוכין ביום החמשים לקבלת תורה מהשמים בגלוי לכל העולם כולו שירד ד' על הר סיני דנעשה גם מארץ שמים (מחשבות חרוץ ט, ד"ה וזהו).

'... וכך ספירת העומר, מונין מיום הבאת העומר, ראשית הקציר, שהוא ראשית השתדלות האדם לקיום חיותו, מביא הראשית להשם יתברך להכיר דהכל ממנו, וזהו כל פסיקת הטומאה מהאדם שהם הסטרא דמסאבו המשכיחים האדם מידיעת והכרת הש"י, ומיד שמכיר שהכל מהשם יתברך הוא יוצא מרשות הסטרא דמסאבו שהיא רשות החיצוני, שהוא חוץ ומובדל מהדביקות בקדושתו יתברך, וכשמכיר רבונו הרי נכנס לרשות רבונו, ובפסח שהיה התגלות האורות, נתבטלו אצלם כל כחות האנושי לגמרי ועל כן הוא יו"ט ויום השביתה, ולמחרתו שנעלם התגלות זה והתחילו בהשתדלות אדם דימי המעשה שאחר השבת ויו"ט, הביאו העומר – להכיר דגם כל ההשתדלות הוא מהש"י...'. (שם י ד"ה ענין).

דף עב

'קוצרין מפני הנטיעות ומפני בית האבל ומפני בית המדרש. מאי טעמא? קצירכם אמר רחמנא, ולא קציר מצוה'. נראה שאין עיקר החילוק בין רשות למצוה, אלא קצירכם משמע מה שקוצרים לצרכיכם, לאכילה, ולא מה שנקצר לצורך פינוי המקום או לסיבה חיצונית אחרת שאינה צורך בגוף התבואה [ובזה מיושב מה שמיעטו מן הפסוק קצירה לצורך ברכת רחבה באבל, הגם שאינה אלא מצוה מדרבנן] (שפת אמת לעיל עא. וכן צידד בחדושים ובאורים יב).

כעין סברא זו מובא בקובץ שעורים (ח"ב לב ופסחים צז) לענין 'בלכתך – בלכת דידך', להוציא לכת דמצוה. וכבר נחלקו הראשונים האם נידום אבלים מצוה דאורייתא או דרבנן. ועכ"פ יש בדבר משום 'אהבת לרעך כמוך', ולכך יש מקום למעט קצירה לצורך בית האבל (עפ"י יד דוד). וכן ציינו לדברי ה'קרית ספר' (אבל יד, ק"ש ד) שלצורך בית האבל נידון כמצוה דאורייתא.

לכאורה יש לשאול לפירוש השפת-אמת, מדוע פרש"י 'קוצרין מפני הנטיעות' שלא ייפסדו לפי שאותה תבואה גרועה ואינה

ראויה לעומר, הלא לכאורה די בטעם שקוצר בשביל הפסד הנטיעה ולא לצורך גוף התבואה. אלא משמע שעכ"פ מדרבנן אסור גם שקוצר למטרה אחרת, כי מי יודע מה בלבו, וגם יש חשש הערמה, ולא התירו חכמים רק במקום הפסד או במקום מצוה. ואולם י"ל שכל שקוצר למנוע הפסד, גם זה בכלל 'קצירכם' שהרי הדבר לטובתו ולצרכו, ורק מצוה נתמעטה.

ז'לא יעשה כריכות, אבל מניחן צבתים. מאי טעמא – דכמה דאפשר לא טרחינן. צריך באור מה ענין טירחה לכאן? – אלא כלומר כיון שהקצירה לא הותרה אלא לדבר מצוה, הלכך אין לטרוח ולעשות כריכות כדרך הקוצרים, שאז ייראה הדבר כקצירת הרשות (קין אורה. וזו כוונת הר"ד במשנתנו, מובא לעיל).

מנין שאם לא מצא מן הקמה יביא מן העומרין, תלמוד לומר תקריב. דבר אחר, לפי שמצוה להביא מן הלח, ומנין שאם לא מצא מן הלח יביא מן היבש, תלמוד לומר תקריב...' ואם תאמר, בכל מקום צריך שישנה הכתוב כדי לעכב, וכאן להפך – הוצרכנו ללימוד מיוחד לומר שאינו מעכב?

אמנם מה שצריך שישנה הכתוב כדי לעכב, היינו בדיעבד כשכבר נעשה הדבר, אבל כאן סלקא דעתין שאם לא מצא עומר כמצוותו, לא יביא כלל, שאם יביא הלא נמצא עובר על המצוה שאמרה תורה – לכך הוצרכנו ללמוד שאם לא מצא אחר, יביא מן העומרין ומן היבש.

[ואף על פי שבכל מקום אנו דנים מצב שאי אפשר בענין אחר כדיעבד – זהו רק בדינים דרבנן, אבל בדבר שהוא מן התורה, אף שאי אפשר לעשותו באופן אחר, לא יעשנו כלל ולא יעבור על מצוותו] (עפ"י טהרת הקדש).

א. בהמשך הסוגיא מבואר שלשיטת רבי אלעזר בר"ש נקצר ביום פסול אף בדיעבד. גם מלשון ראבר"ש עצמו, 'פסול', משמע כן (וע' בזה בטח"ק בהמשך). אלא שצריך לבאר מקור הדבר, היכן שנה עליו הכתוב. ובספר הדושים ובאורים (ג,י) כתב שמכך שגילה הכתוב שעומר דוחה שבת אנו שומעים (להסבר ר' יוחנן) שנקצר ביום פסול, שאם כשר שלא בזמנו, לא היה דוחה שבת. סברא זו נמצאת גם בספר מנחה טהורה.

ב. כתב המנ"ח (ש,י) שמדברי הגמרא כאן, המצריכה לימודים שהביא מן העומרים ומן היבש – כשר, יש ללמוד שההבוב באש (המבואר במשנה לעיל 10) – מעכב, שהרי על זה לא הביאו לימוד שכשר בדיעבד.

ואולם לפי ההסבר הנוכח, אין לשמוע עיכוב בדיעבד, כי הדין בגמרא אינו אלא אלכתחילה כשאי אפשר בענין אחר, ולא על דיעבד שא"צ קרא להכשיר [ובמנ"ח העתיק לשון הגמרא בסגנון שונה, שמשמע כאילו היה הדין על דיעבד]. אכן יש מקום לומר שכיון שכתוב 'קלוי באש' אין זה פרט ודין צדדי אלא כך צורת המנחה, וא"כ אפשר שאין צריך בזה גילוי מיוחד לעכב.

'היה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת, אם יש אחרת אומרין לו: הבא אחרת תחתיה, ואם לאו אומרין לו: הוי פקח ושתוק.' כתב רבנו אליקים (בפירושו ליומא ז): לפי שהכהנים אוכלים שיירי מנחת העומר, אל תגלה הדבר כדי שלא יאכלוהו במזיד בטומאה.

ודבריו טעונים באור, הלא צריך לגלות להם כדי להפרישם מאיסור שלא יאכלו בטומאה, שהרי קרבן ציבור אינו נאכל בטומאה מלבד פסח (פסחים עו:). ונראה שכוונתו על פי דיוק הלשון 'ונטמאת בידו' שאין עד אחר עמו, הלכך אין נאמן היחיד לאסור על שאר הכהנים את השירים באכילה, שהריזה כדיני ממונות שנטל מהם זכות אכילתם. הלכך אין לו לגלות הדבר ועדיף שלא ידעו כלל מהטומאה מאשר ידעו שלפי עדותו היא נטמאת. וצריך עיון.

[בדרך אחרת יש לפרש לשון 'ונטמאת בידו' – לאפוקי כשכבר העלה הקומץ למזבח, שאם נטמאת אז אין מקריבים אחרת, כי סוף סוף צריך להקריב קומצה כדן כל הפסולים שעלו לא ירדו. וכן דייק החזו"א (זבחים יט,יד) מהתוס' (שם פז) וצדד בדבר]. ע"ע במובא ביוסף דעת יומא ז.

‘דתנן רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהיא מצוה’. מכאן מוכח דאפילו לרבי ישמעאל דאית ליה (ברכות ל”ה): הנהג בהם מדת דרך ארץ, מכל מקום אין עבודת האדמה בא”י מצוה כשלעצמה (מהגר”א נבנצל שליט”א).

(ע”ב) אלא קסבר רבי קצירת העומר לא דחיא שבת. העולה מן הסוגיא שאם נוקטים קצירת העומר ביום כשרה, וגם נוקטים כרבי עקיבא שכל מלאכה שאפשר לעשותה בערב שבת אינה דוחה את השבת, אזי קצירת העומר גם כן אינה דוחה שבת.

ואולם הרמב”ם פסק (תמידין ז, ט) קצירת העומר ביום כשרה (ודלא כשיטת התוס’ בד”ה הא, ולעיל סו. ד”ה זכר – דעת ר”ת, ר”י, רא”ש, סמ”ג (עשין קצט). וכ”ה בתשב”ץ ח”ג לו, דף ח2), וגם פסק כרבי עקיבא, ואף על פי כן פוסק הרמב”ם כפי סתמי המשניות שבפרקנו, שקצירת העומר דוחה שבת (כן תמהו הלחם משנה שם; הש”ך יו”ד רסב סק”ב ועוד).

ובספר ביצחק יקרא להגר”א נבנצל שליט”א (ח”א מט. וע”ע במובא ביוסף דעת מכות ה:). באר שעל פי הסוגיות בשבת (קלא) ובמכות (ח) נראה שיש מקום לומר שקצירת העומר דוחה שבת מצד עצם מצות הקצירה, ומצות הקצירה אינה מתקיימת אלא בליל ט”ו, ומה שנקצר ביום כשר [כרבי ולא כראב”ר] היינו שכשר להבאה, אבל מצות קצירה לא נתקיימה. סברא נוספת; לא נאמרה מצות שבת כלפי קצירה, ולא מדין דחיה הוא, שהרי נתמעט בפרשת שבת, בחריש ובקציר תשבת – יצא קציר מצוה. כיו”ב כתב בשפת אמת כאן. וע”ש הסבר נוסף.

וראה הסברים נוספים לדברי הרמב”ם: פני יהושע (ר”ה ט); ברכת הזבח, צאן קדשים (ובמנחה טהורה תמה על דבריו), יד דוד, זבח תודה, בית הלוי (ח”א לח), אור שמח (תמידין ז, ו), פרי יצחק (ח”א סוס”י כח), חדושי הגר”ר בענגיס (ח”ב טז, ב ושם סד, ז), ברכת מרדכי (ח”ב יז), חדושים ובאורים (יג, יא), כנסת הראשונים (לעיל סו – אות מה, וכאן אותיות פג–צ).

‘אלא עומר להקרבה ושתי הלחם לאפיה וקסבר רבי תנור מקדש, אי אפי לה מאתמול – איפסילה לה בלינה’. משמע מכאן דלמאן דאמר תנור מקדש, אם אפאו בכלי חול – פסול. כי אם כשר בדיעבד אינו בדין שידחה שבת, כשם שקצירת העומר אינה דוחה שבת לרבי וקוצרים מבעוד יום הגם שאינו כמצוותו. וכן משמע בגמרא לעיל (נא). וצריך עיון בדברי התוס’ לעיל מו. ד”ה ואיוו (עפ”י חזון איש לב, ח).

פרק שביעי – אלו מנחות נקמצות

‘אמר רב פפא: כל היכא דתנן – עשר תנן, מאי קמ”ל, לאפוקי מרבי שמעון דאמר מחצה חלות ומחצה רקיקין’. נתבאר לעיל נט.

*

יידוע דרש”י כתב-יד הוא העיקר (וכמו שכתב רבי בצלאל אשכנזי בשטמ”ק) – שכן דברי רש”י שבתוס’ מנחות בכל מקום נמצאים רק שם (שבת הלוי ח”ו קונטרס הקדשים יג. וכן שם בח”ב קסא ובח”ג קסג. וע’ גם בזבח תורה’ להלן פא).